

Kunsteducatieve Positionering

MKE2

Mei 2024

Janneke Roijers

Studentnummer 279013

Inleiding

In deze kunsteducatieve positionering zet ik uiteen hoe mijn educatorschap gevormd is en wat mij drijft als artistiek onderzoeker.

Centraal staan: de kunstdiscipline film, conditionering, verwachtingen, kwetsbaarheid en het ongepolijste, niet perfecte beeld.

Voor de leesbaarheid hanteer ik de term 'film', echter wil ik benadrukken dat ik deze bedoel als een verzamelnaam voor alle soorten audiovisuele kunstzinnige uitingen en niet enkel als een film zoals vaak vertoond wordt in de bioscoop.

Ik ben verbeelder van het verhaal van anderen – maar mijn eigen verhaal vergeten.

Op mijn 23e ben ik afgestudeerd aan de Academie voor beeldende kunsten in Maastricht, studierichting Visuele Communicatie, met als specialisatie Video. De leukste opdrachten vond ik de ritmische collages, remixen met VHS-tapes tot ze jengelden en het maken van video-installaties. Ik studeerde af met een korte fictiefilm en was zeer tevreden over mijn aangeleerde technische vaardigheden, waaronder editing software. Want daardoor kon ik na mijn afstuderen meteen als freelance editor aan de slag bij omroepen en productiemaatschappijen.

Twaalf jaar werkte ik in opdracht van anderen. Efficiëntie en deadlines stonden centraal, hoge verwachtingen wilde ik waarmaken, waardering van anderen gaf me bestaansrecht. Ik was inmiddels perfect in staat om in hoog tempo andermans visie te verbeelden.

Achteraf besef ik dat dit een gevolg is van conditionering door het werkveld; ik wist destijds precies wat ik moest doen om succes te garanderen. Ik zie conditionering als een wisselwerking tussen individu en context, elke ervaring leert ons wat we de volgende keer hetzelfde of juist anders willen aanpakken. Mensen zijn altijd, wat zij ook doen, geconditioneerde wezens, omdat alles wat een min of meer blijvende rol in het leven van de mens gaat spelen, onmiddellijk het karakter van een conditie aanneemt. (Arendt, 2009, p. 17) Een van de synoniemen van 'conditie' is 'voorwaarde', zo gezien is conditionering inherent aan voorwaarden en verwachtingen van contexten waarin we ons een langere tijd bevinden. Daar is in principe niks mis mee, zo kan het in onderwijs de nodige duidelijkheid geven. Het wordt pas een probleem als externe verwachtingen ons eigen idee, van wat we zelf willen creëren en waaróm we dat willen, overstemmen. Dan lopen we het risico om de externe verwachtingen leidend te maken in ons eigen proces.

Ik ben de filmdocent die graag coacht vanuit gelijkwaardigheid – maar die zelf niets durft te maken.

Sinds ik in 2013 de bachelor “Docent beeldende vorming” heb afgerond ben ik werkzaam geweest in het VO, MBO en HBO. In het VO waren het vooral projecten en kreeg ik de vrijheid om er film aan toe te voegen. Film als kunstvak bestond nog niet buiten het HBO-kunstonderwijs en het werd binnen het VO voornamelijk ingezet als een kunstzinnig middel voor talige vakken of als documentatie. Inmiddels is de relevantie van film als volwaardige kunstdiscipline doorgedrongen in het VO. Het landelijk kenniscentrum voor het onderwijs, SLO, adviseert dat film als kunstvak een meer prominente plek moet krijgen in het VO, vanwege de groeiende focus in onze samenleving op beeldtaal en visuele communicatie. Film en filmtaal sluit nauw aan bij de interesses en belevingswereld van leerlingen en mogelijk kiezen dan meer leerlingen kunst als examenvak. (SLO, 2023, p. 15) Hoewel ik de erkenning van het kunstvak Film in het VO zeker toejuich, is werken in het VO voor mij geen optie meer. Tot twee keer toe ben ik uitgevallen door werkdruk, de nadruk op prestatiegericht werken en - wat echt tegen mijn kernwaarde ‘gelijkwaardigheid’ in gaat - het autoritaire optreden dat van mij verwacht werd.

Mijn hart ligt in het HBO-kunstonderwijs, waar ik in gelijkwaardige dialoog kan gaan met studenten en waar we de diepte in kunnen met filmische vakken. En toch werd ik een paar jaar geleden geconfronteerd met een innerlijke crisis: Ik besepte dat ik, ondanks mijn rol als mentor en coach voor mijn studenten, zelf terughoudend was geworden in het creëren. Sterker nog: ik had sinds mijn afstuderen niets voor mijzelf gemaakt. Deze realisatie bracht me tot reflectie: Ben ik, als iemand die moeite heeft om haar eigen creativiteit te uiten, werkelijk de geschikte persoon om kunstonderwijs te bieden?

Ik ben de kwetsbare onderzoeker – maar heb een praktijk vol vanzelfsprekendheden

Mijn artistiek onderzoek komt voort uit mijn wens om weer filmisch te creëren, zonder belemmeringen. De verwachtingen die ik aan mezelf opleg zijn niet zomaar ontstaan, ze zijn inherent aan de audiovisuele praktijk waarin ik werkzaam was. Filmmaker en doctor in de kunsten Jan Vromman beschrijft het mentale kader van deze praktijk als 'auteur gedreven'. Hierbij wordt een vast eindresultaat nagestreefd zonder ruimte voor spontane ontwikkelingen en dit leidt tot een rigide en weinig flexibele audiovisuele praktijk, gekenmerkt door een gebrek aan procesmatige aanpak. (Vromman, 2020, p. 196)

Deze praktijk, die ik maar al te goed ken, staat haaks op wat ik als kunsteducator het allerbelangrijkste vind. Want door te oefenen in experimenteren kan je ontdekken wat je zelf waardevol en interessant vindt. Ik zie dat als een soort harnas dat je beschermt tegen de externe verwachtingen en waardering die conditionerend werken.

We mogen andere conditionerende factoren van de audiovisuele praktijk ook niet onderschatten: de creatieve makers zijn geconditioneerd door de beschikbare technische hulpmiddelen. Camera's, geluidsapparatuur en montagesoftware zijn ontwikkeld om filmisch werk te perfectioneren.

Dit, in combinatie met de alom aanwezigheid van gepolijst bewegend beeld in onze maatschappij, maakt dat het vanzelfsprekend is geworden om die perfectie na te streven.

Wat durven we nog te tonen van onze eigenheid als we alleen maar gericht zijn op gepolijste, esthetische en beoordeelbare eindproducten? Pedagoog Gert Biesta benadrukt de existentiële kwaliteit van kunst, die verder reikt dan dat. "De kwaliteit waar het hier om gaat is niet de esthetische kwaliteit," zegt hij, "maar wat we de existentiële kwaliteit van datgene wat er uitgedrukt wordt zouden moeten noemen, een kwaliteit die te maken heeft met hoe kinderen en jongeren op goede wijze, individueel en collectief, in en met de wereld kunnen bestaan." (Biesta, 2021, p. 59) Voor mij heeft deze existentiële kwaliteit te maken met jezelf verhouden tot je context. Het gaat dus ook om hoe de docent en student zich tot elkaar verhouden tijdens het proces en de beoordeling van filmisch werk. Het durven tonen van je eigen (imperfecte) werk is je kwetsbaar opstellen tegenover verwachtingen binnen de onderwijscontext, haar eisen en criteria. Juist door die kwetsbaarheid zelf op te zoeken kan ik, uit eigen ervaring, de ander op een waardevolle manier begeleiden in dit proces.

Ik ben filmkunstenaar - ik experimenteer met imperfectie en kwetsbaarheid

Ik zie een noodzaak voor het accepteren van imperfectie zowel in ons mens-zijn en in de kunst die we maken. Cultuursocioloog Pascal Gielen zegt hierover:

"Wanneer ik mijn eigen kwetsbaarheid beken, krijgt een ander de kans zich hierin te herkennen. En wellicht ligt daar een van de belangrijkste uitdagingen voor de hedendaagse kunst. De eigen fragiliteit subtiel openbaren om aan onze universele verbondenheid te raken." (Gielen, 2020, p. 46)

Deze eigen fragiliteit tonen en mij verhouden tot mijn contexten, zijn samen de rode draad in mijn onderzoek.

Door te experimenteren met subjectieve film, in de vorm van filmische zelfportretten, verken ik mijn eigen kwetsbaarheid en mijn interne verwachtingen. Fotograaf Liz Rideal benadrukt hoe zelfportretten niet alleen vastleggen hoe kunstenaars er uit zien, maar ook hoe ze zichzelf en de wereld om hen heen interpreteren. (Rideal, 2005, p. 8) Een dergelijke persoonlijke interpretatie geeft ruimte om dicht bij jezelf te blijven en externe verwachtingen in vraag te stellen. Objectiviteit is, zeker in film, onmogelijk. Laten we daarom onze subjectiviteit omarmen en risico's nemen. Naast het leren waarderen van diversiteit in smaak en perspectief, is risico's nemen een van de essentiële elementen van creatie. (Gielen, 2020, p. 39) Creëren in een vrije experimentele ruimte, buiten de wereld van conditionerende verwachtingen, maakt alles mogelijk.

Ik neem het risico om mijzelf en mijn werk te tonen. En zonder te polijsten, in alle ruwheid van de filmische schets, de kijker te ontmoeten.

Hier mag gefaald worden, hier mag het filmische imperfect, onaf en zelfs lelijk zijn. Hier is ruimte voor frictie en kwetsbaarheid.

Conclusie

Ik heb een veelzijdige weg afgelegd; van verbeelder naar docent en van onderzoeker naar kunstenaar. Mij is duidelijk geworden dat deze vier rollen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn én gelijkwaardig aan elkaar.

Vanuit die constatering ben ik ervan overtuigd dat in het hbo-kunstonderwijs, vooral bij filmische studies, vrije ruimte moet worden gecreëerd.

Ruimte om te kunnen onderzoeken en experimenteren. Studenten moeten risico's kunnen nemen en de vrijheid voelen om te mogen falen, zonder dat het negatieve gevolgen heeft voor hun studievoortgang.

Ik stelde mezelf de vraag: ben ik, als iemand die moeite heeft om haar eigen creativiteit te uiten, werkelijk de geschikte persoon om kunstonderwijs te bieden? Inmiddels kan ik daarop 'Ja' antwoorden.

Want door als kunsteducator juist de frictie in het creatieve proces op te zoeken, mijn eigen imperfectie en kwetsbaarheid te erkennen, kan ik waarachtig vanuit gelijkwaardigheid in dialoog zijn met eenieder die wil creëren.

Bronnenlijst

Arendt, H. (2009). *De menselijke conditie*. Boom.

Biesta, G. (2021). *Door kunst onderwezen willen worden: Kunsteducatie "na" Joseph Beuys*. Artez press.

De Munck, M., & Gielen, P. (2020). *Kwetsbaarheid: Over raken en geraakt worden*. Valiz.

Rideal, L. (2005). *Self-portraits: National Portrait Gallery Insights*. National Portrait Gallery Publications.

Vakkenstructuur kunstvakken bovenbouw vmbo/havo/vwo: Adviesrapport werkgroep vakkenstructuur kunstvakken. (2023, februari). SLO.
Geraadpleegd op 19 februari 2024, van
<https://www.slo.nl/vakkenstructuur-kunstvakken/>

Vromman, J. (2020). *Alles over documentaires en nog veel meer: Aantekeningen van een filmdocent en documentairemaker*. Vubpress.